

52 Οπισθότμητες Πρόχοι Από τα νεκροταφεία τύμβων του Μακεδονικού Ολύμπου(ΜΟ)

Ι. Γενικά

Ε. Πουλάκη Παντερμαλή

Πρόκειται για το σχήμα/«σήμα κατατεθέν» της βορειοελλαδικής κεραμικής στην Πρώιμη Εποχή

[2]

του Σιδήρου, ένα σχήμα με μακρά παράδοση από την Εποχή του Χαλκού. Χαρακτηρίζεται από την ευρεία απότμηση του λαιμού στην πλευρά της λαβής, μία απότμηση που αποσκοπεί στη δημιουργία της χαρακτηριστικής πλατιάς προχοής απέναντι από την λαβή. Είναι το συχνότερο κτέρισμα στο νεκροταφείο τύμβων ΠΕΣ στον Μακεδονικό Ολυμπο, όπως εξάλλου και στο πρωϊότερο, επίπεδο νεκροταφείο ΠΕΣ στις Τρεις Ελιές (Μ. Ολυμπος), στο γειτονικό νεκροταφείο

[3]

της Βεργίνας (Ημαθία), στην Τορώνη (Χαλκιδική) και στα νεκροταφεία της Βόρειας Ελλάδος γενικότερα. Η έντονη παρουσία του και στη γειτονική Θεσσαλία θεωρείται δάνειο βορειοελλαδικό,

[4]

συσχετίστηκε μάλιστα με μετακινήσεις πληθυσμών από τον βορρά προς νότο:

«*The jugs with cut-away necks belong to a very ancient tradition, going back all over the Aegean to the Early Bronze Age.*

[5]

In Macedonian settlements and in Thessalian tombs they are common in the Late Bronze Age, but they have their their greatest vogue (often with incised decoration) in all parts of Macedonia throughout the Iron Age. They are thus in both areas continuous with local Bronze Age prototypes, but those at Marmariani seem to be directly derived from the Macedonian, being identical with them in form (even to the twisted handle), in fabric and, in the case of No 6 in incised decoration, and must be regarded as evidence of renewed intercourse with Macedonian and probably, of a fresh incursion

[6]

of Macedonians into Thessaly.»

«Ομιλούντες περί της γηγενούς εν Θεσσαλία κεραμικής συμπεριλαμβανομεν εις αυτήν και τα μακεδονικά αγγεία, επειδή κατά τους χρόνους τούτους είναι κοινή η κεραμική παράδοσις εις αμφοτέρας τας χώρας.

[7]

Διότι, ως απέδειξεν ήδη ο Heurtley, από της τρίτης θεσσαλικής περιόδου, ης η αρχή τοποθετείται περί το 2300 πΧ., η Θεσσαλία υπήρξεν ο ενδιάμεσος σταθμός δι ου τα μακεδονικά αγγεία διεδόθησαν προς Νότον μέχρι του Λιανοκλαδίου και προς Δυσμάς μέχρι του Θέρμου και της Λευκάδος κατά την πρώτην μετακίνησιν των λαών της Μακεδονίας προς την νοτιωτέραν Ελλάδα, διά της Θεσσαλίας δε έπειτα εισήχθη εις την Μακεδονίαν η εν Νότω αναπτυχθείσα τεχνική των αμαυροχρώμων αγγείων. Οτε δε κατά το τέλος της μυκηναϊκής περιόδου άποικοι εκ της Μακεδονίας μετεκινήθησαν διά δευτέραν φοράν προς Θεσσαλίαν υπό την πίεσιν των εισβαλόντων παραδουναβείων φύλων του Λάουσιτς η επελθούσα μεταξύ των δύο περιοχών επίδρασις επιδρασις υπήρξε έτι μεγαλυτέρα: μακεδονικά αγγεία με σαφή την επίδρασιν της κεραμικής των Λάουσιτς εισάγονται εις Β. Θεσσαλίαν, οπόθεν έφθασεν και μέχρι των μυχών του Παγασητικού κόλπου, ενώ αγγεία του θεσσαλικού ρυθμού του τύπου της Μαρμάριανης ευρίσκουσι τον δρόμον προς την Μακεδονίαν,

[8]

όπως απέδειξαν αι ανασκαφαί εις την κοιλάδα του Αλιάκμονος (Βεργίνα, Παλαιογράτσιανον).

[9]

«Το σχήμα εμφανίζεται κατά την πρώιμον χαλκήν περίοδον εις την Μακεδονίαν όπου έφθασεν εκ της Μ.

Ασίας. Διά της πρώτης μετακινήσεως των λαών της Μακεδονίας προς Νότον διεδόθη τούτο και εις τας

[10]

νοτιωτέρας περιοχάς της χώρας. Κατά την υστεροχαλκήν περίοδον φαίνεται ιδιαίτερος εννοηθέν εις την

[11]

Μακεδονίαν και την Θεσσαλίαν, η μεγαλυτέρα όμως διάδοσις αυτού σημειούται κατά την πρωτοσιδηράν περίοδον εις την Μακεδονίαν με εμφανή πλέον τα στοιχεία της επιδράσεως της κεραμικής Λάουσις (ραβδωταί και συννεστραμμένοι λαβαί)

Εις την κατηγορίαν των τελευταίων ανήκουσι τα χειροποίητα αγγεία της Μαρμαριανής (1-9) τα οποία κατά Heurtley. και Skeat πρέπει να εισήχθησαν έτοιμα εκ της Μακεδονίας. Το αυτό θα ηδύνατο επίσης να λεχθεί

[12]

και περί του μοναδικού χειροποίητου ομοίου παραδείγματος εκ του τάφου Α της Θεοτόκου. Αλλ' ασφαλεστέραν απόδειξιν περί αμέσου εισαγωγής ετοιμών αγγείων του προκειμένου τύπου εκ της Μακεδονίας παρέχει η εκ του τάφου του Καπακλή ομάς εκ πέντε παραδειγμάτων ... (πιν. 14, 1-3, παρόμοια με τα νεώτερα της Κραννώνας, τροχήλατα). Η καθιέρωσις του τύπου υπό του πρωτογεωμετρικού θεσσαλικού ρυθμού συνοδεύεται με μικράς βελτιώσεις του σχήματος και με γραπτήν διακόσμησιν.....

[13]

Εξηκολούθησεν υφιστάμενος εν Θεσσαλία μέχρι και της εξειλιγμένης γεωμετρικής περιόδου....»

“At the same time, a number of forms are peculiar to Thessaly, where the pottery has a mixed ancestry. These forms are best seen at Marmariani, in the north. By the beginning of the tenth century, or perhaps earlier still, an intrusive handmade ware had been introduced there, probably by immigrants from Macedonia; the three leading shapes are the beaked jug (with sloping or cutaway neck), the high-handled kantharos, and the cup with trigger handle. A little later, perhaps c. 950 B.C., these handmade shapes were joined by a full set of wheel made forms imitating Attic Protogeometric, including a fine series of kraters lasting throughout the ninth century. It was from these Attic-inspired shapes that the Sub-Protogeometric style was evolved, in collusion with Euboea. Under this strong southern influence the handmade shapes, too, were soon reproduced on the wheel, and decorated in a hybrid Protogeometric manner”

“So, from this accumulation of novelties at Halos it appears that a further band of northerners, men and women, made

[14]

their way into the Pagasaeon coastlands around 800 B.C.”

Οι ποιοτικές/ποσοτικές/χρονολογικές και λοιπές πτυχές του προβλήματος των μετακινήσεων/μεταναστεύσεων κλπ. των λαών προς περιοχές της νοτιότερης Ελλάδα, ειδικότερα στον Θεσσαλο-εββοϊκό κύκλο και μάλιστα σε συσχετισμό με τη βορειοελλαδίτικη χειροποίητη κεραμική, είναι

[15]

θέματα που ακόμη συζητούνται. Η ευρεία πάντως διάδοση και η διαχρονικότητά της οπισθόμητης πρόχου υποδεικνύει ότι το ωραίο αυτό σχήμα σχεδόν αναντικατάστατα εξυπηρέτησε

[16]

τις ανάγκες για τις οποίες δημιουργήθηκε.

Οπισθόμητες πρόχοι της Μ/ΥΕΧ από τη θέση Κρανιά και ΠΕΣ από τις 3 Ελιές της Πέτρας

Το παλιότερο παράδειγμα στην περιοχή του ΜΟ είναι της Μέσης Εποχής Χαλκού – Αρχών Υστερης, προερχόμενο από τη θέση Κρανιά του αρχαίου Ηρακλείου. Έχει υψηλό, ευρύ κυλινδρικό λαιμό με πολύ βαθιά απότμηση και ευρεία προχολή, σφαιρικό ή οβάλ σώμα και λαβή ελλειπτικής τροχιάς

[17]

που προσφύεται κάτω από το χείλος, καθόλου υπερυψωμένη. Συγγενέστερες στην Πρώιμη

Εποχή Σιδήρου είναι δύο αμαυρόχρωμες πρόχοι από το πρωϊμότερο νεκροταφείο ΠΕΣ στις 3 Ελιές της Πέτρας.

Η οπισθόμητη πρόχους στα νεκροταφεία των τύμβων

Στα νεκροταφεία των τύμβων βρέθηκαν μέχρι σήμερα 52 παραδείγματα, τα 39 σε τάφους με έναν νεκρό, τοποθετημένα κυρίως στην περιοχή των ποδιών. Αναλογικά, βρέθηκαν σε ποσοστό περίπου 58% των τάφων του νεκροταφείου:

- 3 αγγεία βρέθηκαν στον τύμβο ΓαΤυ 1 (σύνολο 3 τάφοι, $3/3=100\%$ των τάφων),
- 5 στον τύμβο ΓαΤυ 2 (σύνολο 4 τάφοι, $5/4=125\%$),
- από 1 στους τύμβους ΓαΤυ 3 (σύνολο 1 τάφος, $1/1=100\%$), και
- ΓαΤυ 4 (σύνολο 3 τάφοι, $1/3=33,3\%$),
- 2 στον τύμβο ΓαΤυ 5 (σύνολο 4 τάφοι, $2/4=50\%$),
- 3 στον ΓαΤυ 6 (σύνολο 6 τάφοι, $3/6=50\%$),
- 3 στον ΓαΤυ 9 (σύνολο 5 τάφοι, $3/5=60\%$),
- 8 στον ΓαΤυ 11 (σύνολο 6 τάφοι, $8/6=133,33\%$),
- 9 στον ΓαΤυ 12 (σύνολο 6 τάφοι, $9/6=150\%$),
- από 1 στους ΓαΤυ 13 (σύνολο 4 τάφοι, $1/4=25\%$) και
- ΓαΤυ 14 (σύνολο 5 τάφοι, $1/5=20\%$),
- 6 στον ΓαΤυ 15 (σύνολο 13 τάφοι, $6/13=46,1\%$),
- 1 στον ΑρΤυ 2 (σύνολο 1 τάφος, $1/1=100\%$),
- 7 στον ΚλαΤυ 1 (σύνολο 6 τάφοι, $7/6=116,6\%$).

Δεν βρέθηκαν στους τύμβους

1. ΓαΤυ 7 (σύνολο 1 τάφος, 0%),
2. ΓαΤυ 8 (σύνολο 2 τάφοι, 0%),
3. ΓαΤυ 10 (σύνολο 3 τάφοι, 0%),
4. ΚλαΤυ 2 (σύνολο 1 τάφος, 0%),
5. ΑρΤυ 1 (σύνολο 1 τάφος, 0%).

Στη μεγάλη τους πλειοψηφία (29, 55,76%), ήταν τοποθετημένες στην περιοχή των ποδιών κυρίως στην περιοχή των πελμάτων, πιθανόν λόγω ευρύτητας του εκεί χώρου, με λίγα παραδείγματα στις κνήμες και τα γόνατα. 10 βρέθηκαν στην περιοχή του κρανίου (19,23%), 1 δίπλα στα χέρια (1,92%), 7 με τα οστά των ανακομιδών (13,34%), 2 εξωτερικά των ταφών (3,84%) και 4 σε διάφορα σημεία (7,69%). Αρκετές προέρχονται από όστρακα (σε συγκεντρώσεις ή όχι) σε διάφορα σημεία του τάφου, συνήθως λόγω ανακομιδής ή καταστροφής. Ικανοποιητικά σωζόμενα είναι 36 αγγεία (69,23%), ενώ 16 (συνήθως αγγεία ανακομιδών ή υπολείμματα καταστροφών) σώζονται σε κακή κατάσταση (30%): τα 27 διατηρούνται ολόκληρα (51,9%), τα 9 αποσπασματικά με ικανοποιητική κατατομή του αγγείου (17,3%), 4 είναι συγκολλημένα όστρακα χωρίς κατατομή (7,69%) και 12 σώζονται σε όστρακα που δεν συγκολλήθηκαν. (23%).

Πέντε ταφές περιείχαν 2 αγγεία: ΓαΤυ 2Α (1 νεκρή), ΓαΤυ 12Β (1 νεκρός), ΓαΤυ 12Γ (1 αδιάγνωστου φύλου), ΚλαΤυ 1Γ (1 αδιάγνωστου φύλου), ΚλαΤυ 1Ε (1 παιδί). Ο τάφος ΓαΤυ 11Γ περιείχε 3 (1 νεκρό παιδί) και ο ΓαΤυ 12ΣΤ 4 (1 νεκρό κορίτσι και ένας νεκρός αδιάγνωστος). .. νεκροί ήταν μάλλον γυναίκες, μάλλον άνδρες, οι υπόλοιποι αδιάγνωστοι.

ΤΑΦΟΣ	ΑΓΓΕΙΟ	ΝΕΚΡΟΣ	ΘΕΣΗ ΕΥΡΕΣΗΣ
(Ανδρας-Γυναίκα-Παιδί-αδιάγνωστο)			
1.	ΓαΤυ 1Α :	ΜΔ 2177/ΓαΤυ 1α	Ν1 Γ
			αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ

2.	ΓαΤυ 1Β :	ΜΔ 2235/ΓαΤυ 1β	N1 α	ΚΡΑΝΙΟ δεξ.
3.	ΓαΤυ 1Γ :	ΜΔ 2249/ΓαΤυ 1γ	N1 Γ	δεξ., ΠΕΛΜΑΤΑ
4.	ΓαΤυ 2Α :	ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2α	N1 Γ	αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ
5.	ΓαΤυ 2Α :	ΜΔ 2236/ΓαΤυ 2α	N1 Γ	αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ
6.	ΓαΤυ 2Β :	ΜΔ 2504,2508,2510/ΓαΤυ 2β	N2 α	ΜΕΤΑΕΥ ΣΚΕΛΕΤΩΝ
7.	ΓαΤυ 2Γ :	ΜΔ 2545/ΓαΤυ 2γ	N2 Π	ΚΡΑΝΙΟ δεξ.
8.	ΓαΤυ 2Δ :	ΜΔ 2531/ΓαΤυ 2δ	N1 Π	δεξ., ΠΕΛΜΑΤΑ?
9.	ΓαΤυ 3Α :	ΜΔ 2368/ΓαΤυ 3α	N1 α	ΠΟΔΙΑ
10.	ΓαΤυ 4Γ :	ΜΔ 2245/ΓαΤυ 4γ	N1 α	αριστ. ΠΕΛΜΑΤΑ
11.	ΓαΤυ 5Α :	ΜΔ 2463,2471,2472/ΓαΤυ 5α	(2) α	ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΤΑΦΟΥ
12.	ΓαΤυ 5Δ :	ΜΔ 2539/ΓαΤυ 5δ	N1 Av	αριστ, ΚΝΗΜΕΣ.
13.	ΓαΤυ 6Α :	ΜΔ 2171/ΓαΤυ 6α	N3 Π	ανακομιδή
14.	ΓαΤυ 6Γ :	ΜΔ 2233/ΓαΤυ 6γ	N1 Π	αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ
15.	ΓαΤυ 6ΣΤ :	ΜΔ 2542/ΓαΤυ 6στ	N1 α	δεξ. ΠΕΛΜΑΤΑ
16.	ΓαΤυ 9Β :	ΜΔ 2242/ΓαΤυ 9β	N1 Π	ΧΕΡΙ αριστ.
17.	ΓαΤυ 9Γ :	ΜΔ 2413/ΓαΤυ 9γ	N2 α	ανακομιδή
18.	ΓαΤυ 9Ε :	ΜΔ 2412/ΓαΤυ 9ε	N2 Γ	ανακομιδή
19.	ΓαΤυ 11Β :	ΜΔ 2405/ΓαΤυ 11 β	N2 Γ	ανακαμιδή
20.	ΓαΤυ 11Β :	ΜΔ 2407/ΓαΤυ 11β	N3 α	ανακομιδή
21.	ΓαΤυ 11Β :	ΜΔ 2409/ΓαΤυ 11β	N3 α	ανακομιδή
22.	ΓαΤυ 11Γ :	ΜΔ 2544/ΓαΤυ 11γ	N1 Π	ΚΡΑΝΙΟ δεξ.
23.	ΓαΤυ 11Γ :	ΜΔ 2447/ΓαΤυ 11γ	N1 Π	δεξ. ΠΕΛΜΑΤΑ
24.	ΓαΤυ 11Γ :	ΜΔ 2451/ΓαΤυ 11γ	N1 Π	ΠΕΛΜΑΤΑ
25.	ΓαΤυ 11Δ :	ΑΚ 146/ΓαΤυ 11δ	N1 α	ΜΕΣΗ ΤΑΦΟΥ
26.	ΓαΤυ 11Ε :	ΜΔ 2457/ΓαΤυ 11ε	N1 Π	ΔΥΤ. ΤΑΦΟΥ
27.	ΓαΤυ 12Α :	ΜΔ 2493/ΓαΤυ 12α	N1 Γ	δεξ., ΠΕΛΜΑΤΑ
28.	ΓαΤυ 12Β :	ΜΔ 2442/ΓαΤυ 12β	N1 Av	ΠΕΛΜΑΤΑ
29.	ΓαΤυ 12Β :	ΜΔ 2444/ΓαΤυ 12β	N1 Av	ΚΡΑΝΙΟ αριστ.
30.	ΓαΤυ 12Γ :	ΜΔ 2540/ΓαΤυ 12γ	N1 Av	αριστ. ΠΕΛΜΑΤΑ
31.	ΓαΤυ 12Γ :	ΜΔ 2543/ΓαΤυ 12γ	N1 Av	δεξ., ΚΝΗΜΕΣ
32.	ΓαΤυ 12ΣΤ :	ΜΔ 2391/ΓαΤυ 12στ	N1 -2 ΠΓ+α	δεξ. ΓΟΝΑΤΑ
33.	ΓαΤυ 12ΣΤ :	ΜΔ 2387/ΓαΤυ 12στ	N1-2 ΠΓ+α	δεξ. ΓΟΝΑΤΑ
34.	ΓαΤυ 12ΣΤ :	ΜΔ 2386/ΓαΤυ 12στ	N1-2 ΠΓ+α	αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ
35.	ΓαΤυ 12ΣΤ :	ΜΔ 2388/ΓαΤυ 12στ	N1-2 ΠΓ+α	ΠΕΛΜΑΤΑ
36.	ΓαΤυ 13Α :	ΜΔ 2436/ΓαΤυ 13α	N1 α	δεξ., ΠΕΛΜΑΤΑ
37.	ΓαΤυ 14Β :	ΜΔ 2337/ΓαΤυ 14β	N1 Γ	ΚΡΑΝΙΟ
38.	ΓαΤυ 14Γ :	ΜΔ 2326/ΓαΤυ 14γ	N1 Γ	αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ
39.	ΓαΤυ 15Α :	ΜΔ 2284/ΓαΤυ 15α	N1 Γ	αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ
40.	ΓαΤυ 15Η :	ΜΔ 2541/ΓαΤυ 15η	N1 α	ΚΡΑΝΙΟ αριστ..
41.	ΓαΤυ 15Θ :	ΜΔ 2300/ΓαΤυ 15θ	N1 α	ΚΡΑΝΙΟ αριστ..
42.	ΓαΤυ 15Ι :	ΜΔ 2315,4881/ΓαΤυ 15ι	N2 α	ανακομιδή.
43.	ΓαΤυ 15ΙΑ :	ΜΔ 2312/ΓαΤυ 15ια	N1 Π	δεξ., ΑΣΤΡΑΓ.Ι
44.	ΓαΤυ 15ΙΓ :	ΜΔ 2309/ΓαΤυ 15ιγ	N2 α	ανακομιδή
45.	ΑρΤυ 2Α :	ΜΔ 2234/ΑρΤυ 2α	N1 α	αριστ., ΠΕΛΜΑΤΑ
46.	ΚλαΤυ 1Α :	ΜΔ 4887/ΚλαΤυ 1α	N1 Γ	Πόδια δεξ.
47.	ΚλαΤυ 1Β :	ΑΚ 2/ΚλαΤυ 1β	N2 ΠΠ	αριστ., ΚΝΗΜΕΣ
48.	ΚλαΤυ 1Γ :	ΜΔ 4886/ΚλαΤυ 1γ	N1 α	ΚΡΑΝΙΟ δεξ.
49.	ΚλαΤυ 1Γ :	ΜΔ 4884/ΚλαΤυ 1γ	N1 α	δεξ., ΚΝΗΜΕΣ
50.	ΚλαΤυ 1Δ :	ΜΔ 4885/ΚλαΤυ 1δ	N1 Γ	δεξ., ΑΣΤΡΑΓ.
51.	ΚλαΤυ 1Ε :	ΜΔ 4882/ΚλαΤυ 1ε	N1 Πα	ΚΡΑΝΙΟ δεξ.
52.	ΚλαΤυ 1Ε :	ΜΔ 4883/ΚλαΤυ 1ε	N1 Πα	αριστ., ΑΣΤΡΑΓ.

Όσον αφορά το μέγεθος, 16 είναι τα υψηλότερα/μεγαλύτερα αγγεία (υψ: 0,26-0,2 μ., 45,7%), 8 μεγάλα/μεσαία (υψ: 0,19-0,172 μ., 22,85%) με παρόμοια χαρακτηριστικά. 11 είναι μικρά αγγεία (υψ: 0,163-0,088 μ., 31,42%) και παρουσιάζουν τις περισσότερες ιδιομορφίες του σχήματος.

0,26-0,2 μ., τα μεγαλύτερα αγγεία, 15/52

1.	ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2Α	0,26 μ.
2.	ΜΔ 2442/ ΓαΤυ 12Β υπολογιζόμενο	
3.	ΑΚ 2/ΚλαΤυ 1Β υπολογιζόμενο	
4.	ΜΔ 2315	0,23 μ.
5.	ΜΔ 2368/ ΓαΤυ 3Α	0,23 μ.
6.	ΜΔ 4887/ ΓαΤυ 1Α	0,228 μ.
7.	ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α	0,215 μ.
8.	ΜΔ 2539/ ΓαΤυ 5Δ	0,213 μ.
9.	ΜΔ 2177/ΓαΤυ 1Α	0,21 μ.
10.	ΜΔ 2236/ ΓαΤυ 2Α	0,21 μ.
11.	ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ	0,21 μ.
12.	ΜΔ 2242/ ΓαΤυ 9Β	0,21 μ.
13.	ΜΔ 4886/ΚλαΤυ 1Γ	0,21 μ.
14.	ΜΔ 2540/ ΓαΤυ 12Γ	0,205 μ.
15.	ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ	0,2 μ.
16.	ΜΔ 2388/ΓαΤυ 12στ υπολογιζόμενο	

0,19-0,172 μ., μεσαία μεγάλα αγγεία 7/52

1.	ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β	0,19 μ.
2.	ΜΔ 4883/ΚλαΤυ 1Ε	0,185 μ.
3.	ΜΔ 2233/ ΓαΤυ 6Γ	0,18 μ.
4.	ΜΔ 4885/ΚλαΤυ 1Δ	0,18 μ.
5.	ΜΔ 4882/ ΚλαΤυ 1Ε	0,18 μ.
6.	ΜΔ 2541/ ΓαΤυ 15Η	0,172 μ.
7.	ΜΔ 2545/ ΓαΤυ 2Γ	0,172 μ.

0,163-0,088 μ., Τα μικρά αγγεία, 10/52,

1.	ΜΔ 2234/ΑΡΤΥ 2Α	0,163 μ.
2.	ΜΔ 2543/ ΓαΤυ 12Γ	0,155 μ.
3.	ΜΔ 2409/ ΓαΤυ 11Β	0,152 μ.
4.	ΜΔ 2171/ ΓαΤυ 6Α	0,142 μ.
5.	ΜΔ 2387/ ΓαΤυ 12ΣΤ	0,139 μ.
6.	ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ	0,128 μ.
7.	ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ	0,118 μ.
8.	ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ	0,11 μ.
9.	ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ	0,106 μ.
10.	ΜΔ 2391/ ΓαΤυ 12ΣΤ	0,098 μ.
11.	ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ	0,088 μ.

Άγνωστα ή αδιάγνωστα 13/52

Δύο έχουν **σώμα** σφαιρικό (3,84%) και ένα ωοειδές (1,9%). Στα περισσότερα (26, 50%) το σώμα είναι σφαιρικό πιεσμένο προς το ανώτερο τμήμα, αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο. Λιγότερα είναι ομοιόμορφα πιεσμένα, ελαφρά (4, 7,69%), ή έντονα (5, 9,61%), τα τελευταία (5) στα γενικά τους χαρακτηριστικά όμοια με τα προηγούμενα. Έχουν τονισμένο τον άξονα του ύψους (ύψος προς διάμετρο), μερικές φορές με αρκετά τονισμένο τον άξονα της διαμέτρου:

1.	ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ	1,376	0,106μ
2.	ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ	1,337	0,128μ
3.	ΜΔ 2242/ ΓαΤυ 9Β	1,329	0,21 μ
4.	ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ	1,313	0,088μ.
5.	ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ	1,312	0,21 μ.
6.	ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ	1,298	0,2 μ.
7.	ΜΔ 2171/ ΓαΤυ 6Α	1,279	0,142μ

8.	ΜΔ 2177/ ΓαΤυ 1Α	1,272	0,21 μ.
9.	ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ	1,268	0,118μ
10.	ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12 ^Α	1,264	0,215μ.
11.	ΜΔ 2387/ ΓαΤυ 12ΣΤ	1,263	0,139μ
12.	ΜΔ 4887/ΚλαΤυ 1Α	1,259	0,228μ.
13.	ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2Α	1,238	0,26 μ.
14.	ΜΔ 2315/ΓαΤυ 15ι	1,223	0,23 μ.
15.	ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ	1,222	0,11 μ.
16.	1 ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β	1,202	0,19μ.
17.	2 ΜΔ 2236/ ΓαΤυ 2Α	1,2	0,21μ.
18.	3 ΜΔ 2233/ ΓαΤυ 6Γ	1,2	0,18μ.
19.	4 ΜΔ 2409/ ΓαΤυ 11Β	1,187	0,152μ.
20.	5 ΜΔ 2545/ ΓαΤυ 2Γ	1,186	0,172μ.
21.	6 ΜΔ 2540/ ΓαΤυ 12Γ	1,178	0,205μ.
22.	7 ΜΔ 4886/ΚλαΤυ 1Γ	1,166	0,21 μ.
23.	8 ΜΔ 4885/ΚλαΤυ 1Δ	1,161	0,18 μ.
24.	9 ΜΔ 4882/ΚλαΤυ 1Ε	1,161	0,18 μ.
25.	10ΜΔ 4883/ΚλαΤυ 1Ε	1,156	0,185μ.
26.	11 ΜΔ 2539/ ΓαΤυ 5Δ	1,151	0,213μ.
27.	12 ΜΔ 2543/ ΓαΤυ 12Γ	1,148	0,155μ.
28.	13 ΜΔ 2541/ ΓαΤυ 15Η	1,146	0,172μ.
29.	14 ΜΔ 2234/ΑΡΤΥ 2Α	1,124	0,163 μ
30.	15 ΜΔ 2391/ ΓαΤυ 12ΣΤ	1,053	0,098μ

Ο **λαιμός** είναι ψηλός και πλατύς, συχνά με γωνία στην ένωση με το σώμα στο εσωτερικό του αγγείου, ίσως δηλωτικό της ανεξάρτητης κατασκευής του λαιμού. Είναι κοίλος κυλινδρικός, συνήθως εντονότερα κοίλος στον άξονα λαβής/προχοής. Στις υπόλοιπες πλευρές το προφίλ αλλοιώνεται από τις πιεσμένες ελεύθερες απολήξεις της ευρείας προχοής. Το πλάτος της τελευταίας εξαρτάται από την έκταση της τομής του χείλους και της πίεσης των ελεύθερων απολήξεων, που είναι συνήθως γωνιώδεις και πιεσμένες. Σε 9 αγγεία από τα 52, ο λαιμός είναι πιεσμένος στον άξονα της λαβής,

1. ΜΔ 2177/ΤαΤυ 1Α,
2. ΜΔ 2249/ ΤαΤυ 1Γ,
3. ΜΔ 2539/ ΤαΤυ 5Δ,
4. ΜΔ 2233/ ΤαΤυ 6Γ,
5. ΜΔ 2544/ ΤαΤυ 11Γ,
6. ΜΔ 2391/ ΤαΤυ 12ΣΤ,
7. ΜΔ 2337/ ΤαΤυ 14Β,
8. ΜΔ 2284/ ΤαΤυ 15Α,
9. ΜΔ 2312/ ΤαΤυ 15ΙΑ).

και σε 7 στον άξονα τον κάθετο στη λαβή.

1. ΜΔ 2242/ ΤαΤυ 9Β,
2. ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α,
3. ΜΔ 2387/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
4. ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
5. ΜΔ 2388/ ΤαΤυ 12ΣΤ,
6. ΜΔ 2300/ ΤαΤυ 15Θ,
7. ΜΔ 2315,4881/ ΤαΤυ 15Ι.

Σε μερικά, η ένωση με το σώμα γίνεται σχεδόν με ενιαίο περίγραμμα,

1. ΜΔ 2235/ΓαΤυ 1Β,

2. ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ,
3. ΜΔ 2368/ ΓαΤυ 3Α,
4. ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ,
5. ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α,
6. ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ,
7. ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ

σε άλλα με έντονη γωνία ή αυλάκωση.

1. ΜΔ 2177/ ΓαΤυ 1Α,
2. ΜΔ 2409/ ΓαΤυ 11Β,
3. ΜΔ 2242/ ΓαΤυ 9Β
4. ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
5. ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ)
6. ΜΔ 2337/ ΓαΤυ 14Β,
7. ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ,

Είναι συχνά έκκεντρα και λοξά τοποθετημένος με την κλίση προς την πλευρά της λαβής:

1. ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β,
2. ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ,
3. ΜΔ 2236/ ΓαΤυ 2Α,
4. ΜΔ 2233/ ΓαΤυ 6Γ,
5. ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ,
6. ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ,
7. ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ,
8. ΜΔ 2540/ ΓαΤυ 12Γ,
9. ΜΔ 2543/ ΓαΤυ 12Γ,
10. ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
11. ΜΔ 2284/ ΓαΤυ 15Α,
12. ΜΔ 2541/ ΓαΤυ 15Η,
13. ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ,
14. ΜΔ 2315,4881/ ΓαΤυ 15Ι,
15. ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ,
16. ΜΔ 4887/ΚλαΤυ 1Α,
17. ΜΔ 4886/ ΚλαΤυ 1Γ,
18. ΜΔ 4884/ ΚλαΤυ 1Γ

Σε δύο παραδείγματα μόνο (ΜΔ 2177/ΓαΤυ 1Α,και ΜΔ 2337/ΓαΤυ 14β) η κλίση είναι προς την προχολή.

Το **οπισθόμητο στόμιο**, κατά κανόνα χωρίς ειδική διαμόρφωση του χείλους, τέμνεται με ευρύ και βαθύ καμπύλο περιγράμμα σχεδόν σε όλα, εκτός από ένα, με ημικυκλικό, ΜΔ 2312/ΓαΤυ 15ΙΑ, και δύο σχεδόν ευθύγραμμα, ΜΔ 2242/ΓαΤυ 9Β, 2368/ΓαΤυ 3α. Τέμνεται συνήθως το μισό του πλάτους του λαιμού,

1. ΜΔ 2236/ΓαΤυ 2Α
2. ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2Α,
3. ΜΔ 2545/ ΓαΤυ 2Γ,
4. ΜΔ 2539/ ΓαΤυ 5Δ,
5. ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ,
6. ΜΔ 2409/ ΓαΤυ 11Β,
7. ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ,
8. ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ,
9. ΜΔ 2442/ ΓαΤυ 12Β,
10. ΜΔ 2540/ ΓαΤυ 12Γ,

11. ΜΔ 2543/ΓαΤυ 12Γ,
12. ΜΔ 2391/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
13. ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
14. ΜΔ 2284/ ΓαΤυ 15Α,
15. ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ,
16. ΜΔ 2234/ ΑρΤυ 2Α,
17. ΜΔ 4886/ ΓαΤυ ΚλαΤυ 1Γ.

ή περισσότερο

1. ΜΔ 2177/ΓαΤυ 1Α,
2. ΜΔ 2235/ΓαΤυ 1Β,
3. ΜΔ2249/ΓαΤυ 1Γ,
4. ΜΔ 2171/ΓαΤυ 6Α,
5. ΜΔ 2405/ ΓαΤυ 11Β,
6. ΜΔ 2407/ ΓαΤυ 11Β,
7. ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α,
8. ΜΔ 2387/ ΓαΤυ 12Στ,
9. ΜΔ 2388/ ΓαΤυ 12Στ,
10. ΜΔ 2337/ ΓαΤυ 14Β,
11. ΜΔ 2541/ ΓαΤυ 15Η,
12. ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ,
13. ΜΔ 2315,4881/ ΓαΤυ 15Ι,
14. ΜΔ 4884/ ΚλαΤυ 1Γ,
15. ΜΔ 4885/ΚλαΤυ 1Δ,
16. ΜΔ 4882/ΚλαΤυ 1Ε
17. ΜΔ 4883/ΚλαΤυ 1Ε

Σπάνια, σε δύο μόνο παραδείγματα τέμνεται λιγότερο από το μισό του πλάτους του λαιμού: (ΜΔ 2233/ΓαΤυ 6Γ, ΜΔ 4887/ΚλαΤυ 1Α). Σε επτά παραδείγματα οι απολήξεις της προχόης είναι αποστρογγυλεμένες,

1. ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ,
2. ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ
3. ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α,
4. ΜΔ 2442/ ΓαΤυ 12Β,
5. ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ,
6. ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ,
7. ΜΔ 2315,4881/ ΓαΤυ 15Ι.

Σε ένα είναι γωνιώδεις και ελεύθερες προς τα έξω (ΜΔ 2171/ΓαΤυ 6Α). Σε έξι αγγεία, η προχόη τέμνεται καμπυλόγραμμα, αφήνοντας τις γωνιώδεις απολήξεις να ορθώνονται ελεύθερα προς τα πάνω,.

1. ΜΔ 2177/ ΓαΤυ 1Α,
2. ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ,
3. ΜΔ 2407/ ΓαΤυ 11Β,
4. ΜΔ 2337/ ΓαΤυ 14Β,
5. ΜΔ 4884/ ΚλαΤυ 1Γ,
6. ΜΔ 4883/ ΚλαΤυ 1Ε
7. ΜΔ 2284/ΓαΤυ 15α (?)

Η λαβή είναι κάθετη και περισσότερο ή λιγότερο υπερυψωμένη από το οπισθότμητο στόμιο. Η

άνω πρόσφυση, συνήθως τριγωνική και πεπλατυσμένη, ενσωματώνεται στο χαμηλότερο τμήμα του στομίου. Το κάτω άκρο προσφύεται στον ώμο και εισχωρεί συχνά στο τοίχωμα του αγγείου με μικρό έμβολο καθαρά διακρινόμενο σε όσα έχουν σπασμένο σώμα (εξαιρούνται σχεδόν όλα τα μικρά αγγεία και μερικά από τα μεγάλα). Πολύ συχνά η εσωτερική επιφάνεια εξομαλύνεται γύρω από το έμβολο. Η μορφή της λαβής σε γενικές γραμμές μπορούν να ομαδοποιηθεί ως εξής:

Ομάδα 1. Εσωτερικό περίγραμμα καμπύλο και ενιαίο, εξωτερικό τριμερές και τεθλασμένο όπως οι φάλαγγες λυγισμένου δάχτυλου, με κεντρικό τμήμα σχεδόν κυλινδρικό. Ελλειπτικής τομής και με πλάτος που μειώνεται προς το κέντρο. Με έντονες αρθρώσεις και συχνά με κλίση προς τα έξω. Σε λίγα παραδείγματα το κυλινδρικό στέλεχος πεπλατυσμένο.

1. ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β,
2. ΜΔ 2531/ ΓαΤυ 2Δ,
3. ΜΔ 2539/ ΓαΤυ 5Δ,
4. ΜΔ 2233/ ΓαΤυ 6Γ,
5. ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ,
6. ΜΔ 2405/ ΓαΤυ 11Β,
7. ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α,
8. ΜΔ 2442/ ΓαΤυ 12Β,
9. ΜΔ 2436/ ΓαΤυ 13Α,
10. ΜΔ 2326/ ΓαΤυ 14Γ,
11. ΜΔ 4884/ΚλαΤυ 1Γ

Στην υπο-ομάδα 1α, το κεντρικό τμήμα είναι ιδιαίτερα μικρό,

1. ΜΔ 2177/ ΓαΤυ 1Α,
2. ΜΔ 2504,2508,2510/ ΓαΤυ 2Β,
3. ΜΔ 2457/ ΓαΤυ 11Ε,
4. ΜΔ 2337/ ΓαΤυ 14Β,
5. ΜΔ 2284/ ΓαΤυ 15Α

Ενώ στην υπο-ομάδα 1β οι αρθρώσεις δεν είναι ιδιαίτερα τονισμένες οι αρθρώσεις ενώ η κάτω πρόσφυση είναι πιο πεπλατυσμένη (ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ, ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ)

Ομάδα 2. Εσωτερικό περίγραμμα καμπύλο και ενιαίο, εξωτερικό τριμερές και τεθλασμένο με κεντρικό τμήμα που συστρέφεται μιάμιση έως δύο φορές. Ελλειπτικής τομής και με πλάτος που μειώνεται προς το κέντρο. Επίσης με έντονες αρθρώσεις, αλλά λιγότερο από την ομάδα 1.

1. ΜΔ 2236/ΓαΤυ 2Α,
2. ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2Α,
3. ΜΔ 2409/ ΓαΤυ 11Β,
4. ΜΔ 2451/ ΓαΤυ 11Γ,
5. ΜΔ 2540/ ΓαΤυ 12Γ,
6. ΜΔ 2543/ ΓαΤυ 12Γ,
7. ΜΔ 2388/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
8. ΜΔ 2541/ ΓαΤυ 15Η,
9. ΜΔ 2315,4881/ ΓαΤυ 15Ι,
10. ΜΔ 2309/ ΓαΤυ 15ΙΓ,
11. ΜΔ 4887/ ΚλαΤυ Τυ 1Α,
12. ΜΔ 4886/ ΓαΤυ 1Γ,
13. ΜΔ 2234/ ΑρΤυ 2Α

Στην υπο-ομάδα 2α, το γενικό περίγραμμα είναι κυκλικό, ενιαίο εσωτερικά και τριμερές και τεθλασμένο εξωτερικά, με το κεντρικό τμήμα της να συστρέφεται δύο φορές. Ελλειπτικής τομής με πλάτος που μειώνεται προς το κέντρο. Μοναδικό παράδειγμα, ένα μικρό αγγείο ΜΔ 2386/ΓαΤυ

12ΣΤ.

Ομάδα 3, 3/52 Εσωτερικό περίγραμμα καμπύλο και ενιαίο. Εξωτερικό διμερές και τεθλασμένο, που διαμορφώνει κορύφωση στην ένωση με την τριγωνική πρόσφυση. Η κορύφωση οξεία (ΜΔ 2463,2471,72/ ΓαΤυ 5Α, ΜΔ 4883/ΚλαΤυ 1^Ε) ή αποστρογγυλεμένη (Δ 2249/ ΓαΤυ 1Γ).

Ομάδα 4, 2/52. Καμπύλου και ενιαίου εσωτερικού και εξωτερικού περιγράμματος, συστρέφονται δύο φορές στο άνω μισό τμήμα. Ελλειπτικής τομής, με πλάτος που μειώνεται προς πάνω. (ΜΔ 4885/ ΚλαΤυ 1Δ, ΜΔ 4882/ ΚλαΤυ 1^Ε)

Ομάδα 5, 1/52 Ένα, μοναδικό εξαγωνικής τομής, ιδιαίτερο μικρό αγγείο ΜΔ 2391/ΓαΤυ 12ΣΤ),

Ομάδα 6, 2/52. Σχεδόν ταινιωτή, καμπύλου περιγράμματος και ελλειπτικής τομής.

1. ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ,
2. ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ

Ομάδα 7, 4/52. Ελλειπτικής τομής και καμπύλου περιγράμματος.

1. ΜΔ 2368/ ΓαΤυ 3Α,
2. ΜΔ 2171/ ΓαΤυ 6Α,
3. ΜΔ 2242/ ΓαΤυ 9Β,
4. ΜΔ 2387/ ΓαΤυ 12ΣΤ

Η **βάση** είναι πάντα αδιαμόρφωτη, χαρακτηριστικό του τύπου όπως ο οπισθότμητος λαίμος και η κάθετη λαβή. Είναι πολλές φορές ασταθής, επίπεδη ή κυρτή, κοίλη σε ένα μόνο αγγείο: κυκλική, αρκετά επίπεδη,

1. ΜΔ 2177/ ΓαΤυ 1Α,
2. ΜΔ 2171/ ΓαΤυ 6Α,
3. ΜΔ 2407/ΓαΤυ 11Β,
4. ΜΔ 2409/ ΓαΤυ 11Β,
5. ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β,
6. ΜΔ 2236/ ΓαΤυ 2Α,
7. ΜΔ 2545/ ΓαΤυ 2Γ,
8. ΜΔ 2368/ ΓαΤυ 3Α,
9. ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ,
10. ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ,
11. ΜΔ 2387/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
12. ΜΔ 2337/ ΓαΤυ 14Β,
13. ΜΔ 2284/ ΓαΤυ 15Α,
14. ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ,
15. ΜΔ 2315,4881/ ΓαΤυ 15Ι,
16. ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ.

ελλειπτική, αρκετά επίπεδη,

1. ΜΔ 2504, 2508,2510/ ΓαΤυ 2Β,
2. ΜΔ 2539/ ΓαΤυ 5Δ,
3. ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ,
4. ΜΔ 2541/ ΓαΤυ 15Η,
5. ΜΔ 4886/ΚλαΤυ 1Γ.

κυκλική, κυρτή,

1. ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ,
2. ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2Α,
3. ΜΔ 2451/ ΓαΤυ 11Γ,
4. ΜΔ 2442/ ΓαΤυ 12Β,
5. ΜΔ 2540/ ΓαΤυ 12Γ,
6. ΜΔ 2543/ ΓαΤυ 12Γ,
7. ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ
8. ΜΔ 4887/ΚλαΤυ 1Α,
9. ΑΚ. 2/ΚλαΤυ 1Β,
10. ΜΔ 4885/ΚλαΤυ 1Δ,
11. ΜΔ 4882/ ΚλαΤυ 1Ε,
12. ΜΔ 4883/ ΚλαΤυ 1Ε).

ελλειπτική, κυρτή,

1. ΜΔ 2233/ ΓαΤυ 6Γ,
2. ΜΔ 2242/ ΓαΤυ 9Β,
3. ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α,
4. ΜΔ 2234/ΑρΤυ 2Α.

κυκλική, κοίλη, (Δ 2388/ ΓαΤυ 12ΣΤ).

Σε μερικές περιπτώσεις είναι έκκεντρα τοποθετημένη ως προς τον κάθετο άξονα του σώματος, επηρεάζοντας συνήθως και τον λαιμό:

1. , ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β
2. 2249/ΓαΤυ 1Γ
3. ΜΔ 2447/ ΓαΤυ 11Γ,
4. ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ
5. ΜΔ 2284/ ΓαΤυ 15Α,
6. ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ,
7. 2300/ ΓαΤυ 15Θ
8. ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ
9. 4887/ΚλαΤυ 1Α
10. 4882/ΚλαΤυ 1Ε,

20 αγγεία έχουν **πηλό** κιτρινέρυθρο (36,53%) και 18 ερυθρό (34,61%). Τα 7 είναι από πηλό καστανό (13,46%, το ένα καστανέρυθρο), 5 τεφρό (9,6%) και 3 ωχροί (5,76%). Συνήθως έχουν περισσότερο ή λιγότερο χοντρά τοιχώματα, είναι καλά ψημένα και ο πηλός τους περιέχει μίκα και εγκλείσματα.

I. Ερυθρός (18) ΙΑ: 2,5YR (17)

2,5YR 5/8 red

1. ΜΔ 2233/ΓαΤυ 6Γ
2. ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ
3. ΜΔ 2405/ ΓαΤυ 11Β
4. 2407/ ΓαΤυ 11Β
5. ΜΔ 2493/ ΓαΤυ 12Α
6. ΜΔ 2540/ ΓαΤυ 12Γ
7. ΜΔ 2284/ ΓαΤυ 15Α
8. ΜΔ 2463, 2471,2472/ ΓαΤυ 5Α
9. ΜΔ 2531/ ΓαΤυ 2Δ (2,5 YR 5/8, 2,5 YR 4/8 red)

2,5YR 5/6 red

ΜΔ 2337/ ΓαΤυ 14Β

2,5YR 4/6 red

1. ΜΔ 2545/ ΓαΤυ 2Γ
2. ΜΔ 2245/ ΓαΤυ 4Γ
3. ΜΔ 4884/ΚλαΤυ 1Γ
4. ΜΔ 2309/ ΓαΤυ 15ΙΓ
5. ΜΔ 2177/ ΓαΤυ 1Α (2,5YR 5/6, 2,5YR 4/6 red).

2,5YR 6/8 light red ΜΔ2539/ ΓαΤυ 5Δ (2,5YR 6/8 light red, 2,5YR 5/8 red)
 2,5YR 4/8 red ΜΔ 2447/ΓαΤυ 11Γ

II. Κιτρινέροθυρος (20) ΙΙΑ: 5YR (15)
 5YR 6/8 reddish yellow

1. ΜΔ 2413/ΓαΤυ 9γ
2. ΜΔ 2391/ ΓαΤυ 12ΣΤ
3. ΜΔ 2326/ΓαΤυ 14γ
4. ΜΔ2368/ ΓαΤυ 3Α
5. ΑΚ 2/ΚλαΤυ 1β (2)

5YR 6/6 reddish yellow

1. ΜΔ 2171/ ΓαΤυ 6Α
2. ΜΔ 4882/Κλα Τυ 1Ε
3. ΜΔ 4883/Κλα Τυ 1Ε
4. ΜΔ 2444 / ΓαΤυ 12Β

[\[18\]](#)

5. ΜΔ 2387/ ΓαΤυ 12ΣΤ (5YR 6/6 reddish yellow-10YR 6/6 brownish yellow)

6. 5YR 5/6 yellowish red

1. ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ
2. ΜΔ 2541/ ΓαΤυ 15Η
3. ΜΔ 2300/ ΓαΤυ 15Θ
4. ΜΔ 2457/ ΓαΤυ 11Ε
5. ΑΚ 146/ ΓαΤυ 11Δ,

[\[19\]](#)

ΙΙΑ: 7,5YR (5)

7,5YR 6/6 reddish yellow

1. ΜΔ 2442/ ΓαΤυ 12Β
2. ΜΔ, 2312/ΓαΤυ 14ΙΑ
3. ΜΔ 4887/ ΚλαΤυ 1Α (7,5YR 6/6 reddish yellow, 5YR 5/6 yellowish red)7,5YR 6/6 reddish yellow, 5YR 5/6 yellowish red : ΜΔ 4886/ΓαΤυ 1γ, 7,5YR 6/8 reddish yellow: ΜΔ 2544/ ΓαΤυ 11Γ

III. Καστανός (7) ΙΙΙΑ: 7,5YR (5)

[\[20\]](#)

7,5YR 4/4 brown, 7,5YR 3/3 dark brown με εγκλείσματα και μεγαλύτερου μεγέθους: ΜΔ 2234/ ΑρΤυ 2Α

7,5YR 5/6 strong brown: ΜΔ 2388/ ΓαΤυ 12ΣΤ, ΜΔ 2412/ΓαΤυ 9Ε (7,5YR 5/6, 7,5YR 4/6 strong brown)

7,5YR 5/4 brown: ΜΔ 2436/ ΓαΤυ 13Α, 7,5YR 6/4 light brown: ΜΔ 2242/ ΓαΤυ 9Β

ΙΙΙΒ: 5YR (1)

5YR 5/4 reddish brown: ΜΔ 2543/ ΓαΤυ 12Γ [\[21\]](#)

ΙΙΙΓ: 2,5YR (1)

Καστανέρυθη επιφάνεια - τεφρό εσωτερικό 2,5YR 6/3 light reddish brown, 2,5YR 6/1 reddish gray: ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β

IV. Τεφρός (5)

ΙVΑ: 10 YR (3)

[\[22\]](#)

10YR 5/1 gray: ΜΔ 2315,4881/ ΓαΤυ 15Ι , ΜΔ 4885/ΚλαΤυ 1Δ (10YR 5/1 gray, 10YR 4/1 dark gray, 7,5YR 5/6 strong brown).

10YR 5/1 gray – 10YR 4/1 dark gray – 10YR 3/1 very dark gray, ΜΔ2236/ ΓαΤυ 2Α

IVB: 7,5 YR (1)

7,5YR 4/1 dark gray: ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2Α.

IV 5YR

5YR 4/1 dark gray ΜΔ 2409/ ΓαΤυ 11Β

GLEY 1 (1 παραδείγμα) GLEY 1 6/ gray, GLEY 1 6/1 greenish gray

ΜΔ 2451/ ΓαΤυ 11Γ.

V Ωχρός (2) 10 YR (2 παραδείγματα)

10YR 6/4 light yellowish brown: ΜΔ 2386/ ΓαΤυ 12ΣΤ, ΜΔ 2504,2508,2510/ ΓαΤυ 2Β

Όλα τα αγγεία είναι στιλβωμένα με σκληρό εργαλείο πριν από το ψήσιμο, συνήθως κάθετα ίχνη στιλβωσης στο λαιμό και τη λαβή και οριζόντια ακανόνιστα στο υπόλοιπο σώμα. Σπάνια κάθετα ίχνη και στο λαιμό. Σε ένα μόνο παράδειγμα, ΜΔ 2176/ΓαΤυ 2Α, τα ίχνη της στιλβωσης στη κοιλιά του αγγείου συμπλέκονται οριζόντια σε σχήμα ψαροκόκαλου. Σε λίγα παραδείγματα είναι στιλβωμένο εσωτερικά το ορατό τμήμα του λαιμού.

1. ΜΔ 2235/ ΓαΤυ 1Β,
2. ΜΔ 2249/ ΓαΤυ 1Γ,
3. ΜΔ 2539/ ΓαΤυ 5Δ,
4. ΜΔ 2176/ ΓαΤυ 2Α,
5. ΜΔ 4884/ΚλαΤυ 1Γ

Η εγχάρακτη διακόσμηση συνήθως περιορίζεται στο στόμιο και τη λαβή.

1. ΜΔ 2463,2471,2472/ΓαΤυ 5Α,

2. ΜΔ 2312/ΓαΤυ 15ΙΑ,

3. ΜΔ 2337/ΓαΤυ 14Β)

Σε ένα μόνο μικρό αγγείο η εγχάρακτη διακόσμηση είναι εκτεταμένη (ΜΔ 2391/ΓαΤυ 12ΣΤ).

Ενδιαφέρον έχουν τα κυκλικά ακανόνιστα τμήματα σε 5 τουλάχιστον αγγεία που έχουν διανοιχτεί πρόχειρα μετά το ψήσιμο του αγγείου στο σώμα, συνήθως κάτω από τη μέγιστη διάμετρο (5: ΜΔ 2236/ ΓαΤυ 2^Α (δύο τμήματα), ΜΔ 2542/ ΓαΤυ 6ΣΤ, ΜΔ 2312/ ΓαΤυ 15ΙΑ, ΜΔ 2234/ΑρΤυ 2Α, ΜΔ 4887/ ΚλαΤυ 1Α, 9,61% βλ. και 2315), χαρακτηριστικό που πιθανόν σχετίζεται με το τελετουργικό της κηδείας (και στο

[\[23\]](#)

αντίστοιχο νεκροταφείο της Βεργίνας). Ένα αγγείο έχει δύο τμήματα.

Εσωτερικές-εξωτερικές συγκρίσεις

[\[24\]](#)

Όσον αφορά το νεκροταφείο της Τορώνης, ο Κ. Παπαδόπουλος σημειώνει για τις εκεί οπισθότμητες πρόχους ότι:

- Οι παλαιότερες έχουν βάση αδιαμόρφωτη, σχετικά επίπεδη, σώμα αποστρογγυλεμένο και σχεδόν σφαιρικό, χαμηλότερο λαιμό σε σχέση με το σώμα και την τάση να έχει κλίση προς τα πίσω. Τα δύο ολόκληρα σωζόμενα αγγεία έχουν ύψος 0,176-0,225 μ.
- Οι νεώτερες όλων έχουν αναλογικά ψηλότερο σώμα, λεπτότερα τοιχώματα, βάση σαφέστερα επίπεδη και τάση για αμφικωνικό σώμα.
- Οι ενδιαμέσες στην χρονολογία έχουν μικρότερο και «squatter» σώμα. Σε μερικές, η μέγιστη διάμετρος είναι περίπου στο κέντρο του σώματος και σε άλλες ψηλά στο σώμα. Ο λαιμός είναι ψηλότερος και πιο κάθετος. Έχουν συνήθως μέγεθος 0,140-0,170 μ.

Για το αντίστοιχο νεκροταφείο τύμβων της Βεργίνας, ο Μ. Ανδρόνικος αναφέρει:

«Δεν είμεθα εις θέσιν να διαπιστώσομεν ασφαλώς την μορφολογικήν εξέλιξιν της πρόχου αλλά μας επιτρέπεται να θεωρήσωμεν νεωτέρας τας με εντόνως πεπλατυσμένην κοιλίαν και να είπωμεν ότι προς αυτήν τείνει η εξέλιξις της πρόχου. Παραλλήλως όμως η λαβή καθίσταται γωνιώδης ενώ

αρχικώς ήτο καμπυλόσχημος. Τούτο ιδιαιτέρως σημαντικό, διότι ούσα συγγενική προς τη συννεστραμμένη λαβή θα ήτο λογικό να θεωρηθεί αρχαιότερα και αναγομένη εις στοιχεία Λάουσιτς. Αν εν τούτοις αι παρατηρήσεις μας είναι ορθοί, τούτο δεν δύναται να συμβαίνει. Πέρα όλων τούτων οφείλομεν να μη παραβλέπωμεν το γεγονός, ότι εις τοιαύτην χειροποίητον κεραμεικὴν δεν δύναμεθα να εἴμεθα ασφαλείς εις παρατηρήσεις ως αι ανωτέρω και ὅτι πολλάκις η μορφολογική διαφορά των [25]

αγγείων οφείλεται εις την διαφορὰν της προσωπικῆς ικανότητος και επιμελείας του κεραμέως.» Πράγματι, οι πρόχοι του αρχαιότερου νεκροταφείου ΠΕΣ στις 3 Ελιές της Πέτρας του ΜΟ ἔχουν σώμα ωοειδές ἢ σφαιρικό, κάποτε ελαφρὰ πιεσμένο ἀλλὰ ποτέ ἔντονα, ο λαιμός είναι σχετικά χαμηλός και καμμία ἀπὸ τις λαβές δεν είναι τεθλασμένη. Μπορούμε λοιπὸν να υποθέσουμε ὅτι η τεθλασμένη λαβή, το ἔντονα πιεσμένο σώμα, και ο πολὺ ψηλὸς λαιμὸς εμφανίζονται στα νεκροταφεία των τύμβων και χαρακτηρίζουν την δευτέρη φάση ΠΕΣ του ΜΟ (ΠΕΣ ΜΟ ΙΙ) ἐνῶ, ταυτόχρονα, τα παλιότερα χαρακτηριστικὰ δεν παύουν να υφίστανται, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ το ωοειδές μη πιεσμένο σώμα. Τέλος, οι κεραμοουργοὶ των τύμβων ἔχουν συνήθως μεγαλύτερη ἀνεση στην κατασκευὴ του ἰδιαίτερου αὐτοῦ αγγείου ἀπὸ τους ἀμέσως προηγούμενους, με δημιουργήματα τεχνικὰ ἀριότερα και ὀψωδῆποτε τολμηρότερα.

Χαρακτηριστικὲς οπισθόμητες πρόχοι

νεκροταφείον ΠΕΣ στις 3 Ελιές της ἀρχαίας Πέτρας

νεκροταφεία των τύμβων παραολύμπιας χώρας Δίου

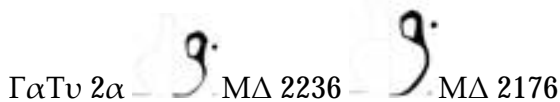
Κανένα πάντως ἀπὸ τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικὰ, μόνον τους ἢ σε συνδυασμοὺς, δεν φαίνεται να χρονολογὸν ἐσωτερικὰ τα αγγεία των τύμβων, ἀρκετὰ συχνὰ μάλιστα πρόχοι-κτερίσματα του ἰδίου νεκροῦ ἔχουν ἀρκετὲς διαφορὲς μεταξύ τους. Οι συνδυασμοὶ των χαρακτηριστικῶν είναι ἀξιοσημείωτη και ποικίλη, χωρὶς να μπορεῖ να προσδιοριστεῖ ἓνα σαφὲς μοντέλλο ἐξέλιξης. Τα ἀναφερόμενα ἀπὸ τους Μ. Ἀνδρονικο και Κ. Παπαδόπουλο για τη μορφολογική ἐξέλιξη της οπισθόμητης πρόχου ἔχουν ἐδῶ περιπτωσιακὴ ἐφαρμογή, χωρὶς να αποτελοῦν ἀσφαλὲς χρονολογικὸ κριτήριον.

Υπάρχει δυσκολία τόσο στις μεταξύ τους συγκρίσεις ὅσο και σε ἐκείνες με τις ἀρκετὰ συγγενικὲς πρόχους της γειτονικῆς Βεργίνας, ἀφὺ σχεδὸν ποτέ δεν υπάρχουν πρόχοι με κοινὰ ὅλα τους τα χαρακτηριστικὰ. Είναι λοιπὸν ἀδύνατον να προσδιοριστοῦν χρονολογικὰ ἀπὸ μόνες τους παρὰ μόνον ἀπὸ τα τυχόν συνευρήματα που μποροῦν να χρονολογηθοῦν και τις ἐσωτερικὲς συγκρίσεις. Αὐτὲς φαίνεται να τις τοποθετοῦν ἀπὸ την ΥΠΓ ὡς και την προχωρημένη ΥποΠΓ Ἐποχή.

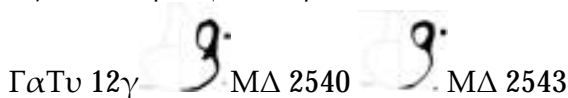
ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΥΡΗΜΑΤΑ

Τα δύο αγγεία ἔχουν ἀρκετὲς ὁμοιότητες μεταξύ τους: ἐναίον περίγραμμα, κλίση προς την πλευρὰ της λαβῆς, βάση ἀδιαμόρφωτη, κυκλική, ἀρκετὰ ἐπίπεδη, παρόμοια ἀναλογία μεγ. διαμέτρου/διαμέτρου στομίου, και ἀρκετὲς διαφορὲς: ἀναλογία σώματος-λαιμοῦ, πάχος τοιχώματος, σχῆμα και πίεση σώματος, λαβή (παρόλο το γενικὰ κυκλικὸ περίγραμμα και των δύο)

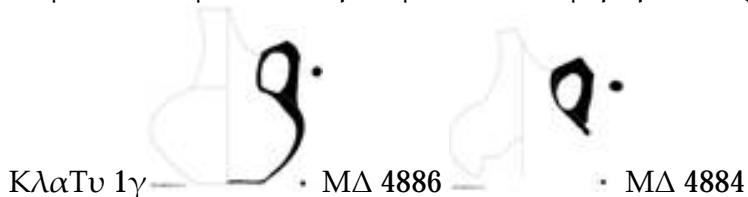
ΓαΤυ 2α ΜΔ 2236 ΜΔ 2176
Τα δύο αγγεία έχουν αρκετές ομοιότητες και αρκετές μεταξύ τους διαφορές. Ομοιότητες: της ομάδας Γ των μεγάλων αγγείων, ποσοστό απότμησης λαιμού, αναλογία διαμέτρου σώματος-στομίου, αναλογία μεγ. διαμέτρου/διαμέτρου στομίου. Διαφορές: κλίση σώματος και λαιμού, αναλογία σώματος-λαιμού, αναλογία ύψους-διαμέτρου σώματος, πάχος τοιχώματος, πίεση σώματος, στίλβωση, λαβή, βάση

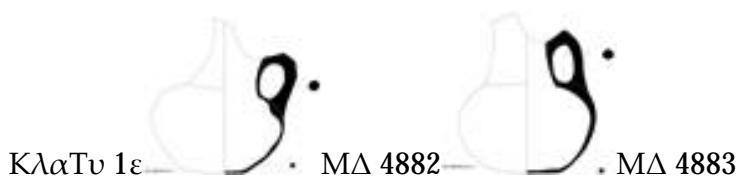
ΓαΤυ 12γ ΜΔ 2540 ΜΔ 2543
Τα δύο αγγεία έχουν αρκετές μεταξύ τους ομοιότητες, όπως κλίση προς την πλευρά της λαβής, βάση, ποσοστό απότμησης χείλους, αναλογία μεγ. διαμέτρου/διαμέτρου στομίου. Διαφορές: αναλογία σώματος-λαιμού, πίεση σώματος, λαβή

ΓαΤυ 12στ ΜΔ 2387 ΜΔ 2391 ΜΔ 2386
Κτερίσματα μάλλον σε δύο νεκρούς, όλες μικρά αγγεία. Τα δύο πρώτα έχουν αρκετές ομοιότητες (στενός λαιμός, λαβή με καμπύλο περιγράμμα, ευρεία καμπύλη απότμηση) και διαφορές (πίεση σώματος, αναλογία σώματος-λαιμού, κλίση λαιμού, διακόσμηση). Το τρίτο έχει άλλα χαρακτηριστικά.

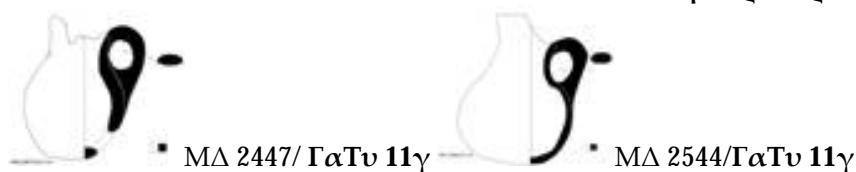

ΚλαΤυ 1γ ΜΔ 4886 ΜΔ 4884
Τα αγγεία έχουν αρκετές ομοιότητες και διαφορές με σημαντικότερη από τις τελευταίες την διαμόρφωση του χείλους. Ομοιότητες: κλίση προς την πλευρά της λαβής, πίεση σώματος, τεθλασμένη λαβή, παρόμοια αναλογία μεγ. διαμέτρου/διαμέτρου στομίου. Διαφορές: διαμόρφωση χείλους (ομάδες Γ και Β αντίστοιχα των μεγάλων αγγείων), αναλογία σώματος-λαιμού.

ΚλαΤυ 1ε ΜΔ 4882 ΜΔ 4883
Τα αγγεία έχουν αρκετές ομοιότητες και διαφορές με σημαντικότερη από τις τελευταίες την διαμόρφωση του χείλους. Ομοιότητες: πηλός, βάση, ποσοστό απότμησης λαιμού. Διαφορές: διαμόρφωση χείλους (ομάδες Γ και Β αντίστοιχα των μεγάλων αγγείων) πίεση και κλίση σώματος και λαιμού. λαβή

Τα μικρότερα αγγεία

ΜΔ 2447/ΓαΤυ 11γ ΜΔ 2544/ΓαΤυ 11γ
Ενιαίο περίγραμμα, τονισμένος άξονας ύψους, φαρδύς λαιμός με ευρεία καμπύλη απότμηση και κλίση προς την κυκλική ή τεθλασμένη εξωτερικά αλλά με καμπύλες αρθρώσεις λαβή.

ΜΔ 2171/ΓαΤυ 6α (3)

ΜΔ2387/ΓαΤυ12στ

ΜΔ 2300/ΓαΤυ15θ

ΜΔ 2391/ΓαΤυ12στ

Στενός λαιμός, ευρεία καμπύλη απότμηση, λαβή με καμπύλο περίγραμμα.

ΜΔ 2386/ΓαΤυ12στ

ΜΔ 2312/ΓαΤυ15ια

Σώμα ωσειδές, τονισμένος άξονας ύψους, φαρδύς λαιμός με κλίση προς την τεθλασμένη εξωτερικά αλλά με καμπύλο περίγραμμα λαβή.

ΜΔ 2543/ΓαΤυ12γ

ΜΔ 2234/ΑρΤυ 2α

ΜΔ 2409/ΓαΤυ11β (3)

Σφαιρικό πιεσμένο σώμα, φαρδύς λαιμός με ευρεία καμπύλη απότμηση. Συγγενής με την ομάδα Γ των μεγάλων αγγείων

Τα μεγαλύτερα αγγεία

ΜΔ 2242/ΓαΤυ 9β

ΜΔ 2368/ΓαΤυ 3α

Α. Σφαιρικό ή πιεσμένο σφαιρικό σώμα, όρθιος φαρδύς λαιμό, λαβή με καμπύλο περίγραμμα. Σχεδόν ευθύγραμμη απότμηση του λαιμού και γωνία στη μετάβαση προς την προχοή.

ΜΔ2177/ΓαΤυ 1α

ΜΔ 2249/ΓαΤυ 1Γ

ΜΔ 4883/ΚλαΤυ 1ε

ΜΔ 4884/ΚλαΤυ 1γ

(?) ΜΔ 2284/ΓαΤυ 15α

ΜΔ 2337/ΓαΤυ14β

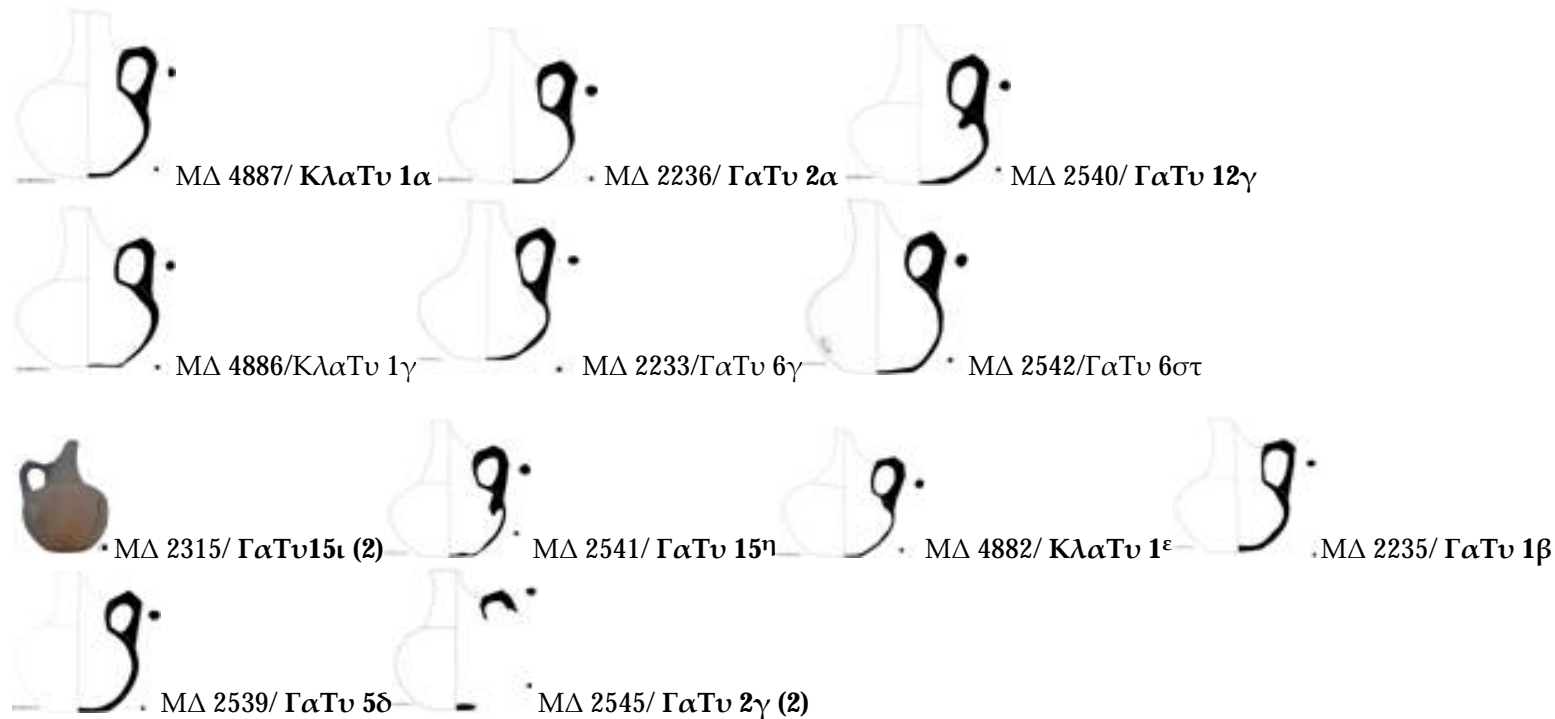
Β. Σχεδόν ομοιόμορφα πιεσμένο σφαιρικό σώμα (πιεσμένο/πάνω σε μία ανασφαλή περίπτωση). Προχοή που

τέμνεται καμπυλόγραμμα καιγωνιώδεις απολήξεις που ορθώνονται ελεύθερα προς τα πάνω.

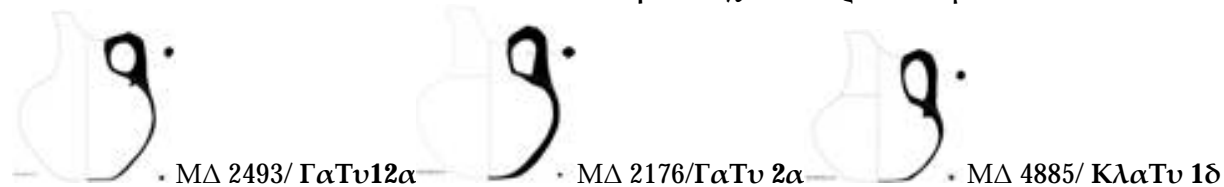
Γ. Η πολυπληθέστερη από τις ομάδες.

Σώμα πιεσμένο (περισσότερο ή λιγότερο, προς τα επάνω ή σχεδόν ομοιόμορφα). Λαιμός ψηλότερος ή χαμηλότερος και στενότερος ή φαρδύτερος, που τέμνεται με ευρύ και βαθύ καμπύλο περίγραμμα. Λαβή εξωτερικά τεθλασμένη

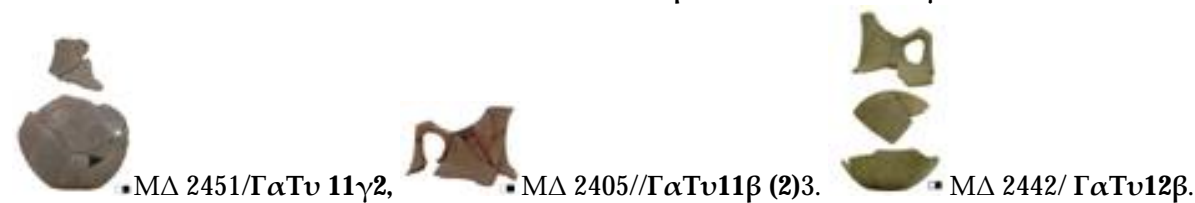
Γα Με (περισσότερη ή μικρότερη) κλίση του λαιμού προς την λαβή

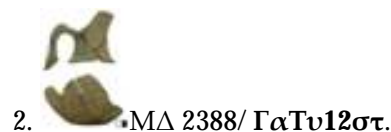
Γβ Με σχετικά όρθιο λαιμό

Δ. Αποσπασματικά και αδιάγνωστα 18/52

1. Μάλλον με χαμηλό λαιμό. Σώμα σφαιρικό πιεσμένο προς τα πάνω, ευρεία προχοή, λαβή εξωτερικά τριμερής με συνεστραμμένο κεντρικό τμήμα

2. Μάλλον με ψηλό λαιμό. Σώμα σχεδόν σφαιρικό, ευρεία καμπύλη προχοή, λαβή εξωτερικά τριμερής με συνεστραμμένο κεντρικό τμήμα.

ΜΔ 2245/ ΓαΤυ 4γ

3. Με ψηλό λαιμό, σώμα πιεσμένο πάνω, αδιάγνωστη λαβή, απότμηση με αποστρογγυλεμένη γωνία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1]

Όρος για την “jug with cut away neck που καθιερώθηκε από τον Ν. Βερδελή στο *Ο Πρωτογεωμετρικός Ρυθμός της Θεσσαλίας 1958*.

Όπως όλα τα αγγεία της ανασκαφής, καταγράφηκαν-συντηρήθηκαν-σχεδιάστηκαν ύστερα από πολλά χρόνια, με τη βοήθεια του INSTAP το οποίο ευχαριστώ θερμά. Ευχαριστώ την Αθ. Μουράτη και τον Αρη Μπαχλά, για πολλαπλή βοήθεια.

[2]

Συνοπτικά βλ. John K. Papadopoulos, *The Early Iron Age Cemetery at Torone*, Volume I, Text, L.A. 2005, p 469, 506, σημ. 47.

[3]

Μ. Ανδρόνικου, Βεργίνα Ι, *Το Νεκροταφείον των Τύμβων*, 1969, σ. 194 κεξ. John K. Papadopoulos, *The Early Iron Age Cemetery at Torone*, Volume I, Text, L.A. 2005, p. 469 κεξ.

[4]

Βλ. πχ. John K. Papadopoulos, οπ. σ. 470: «at least one of the handmade jugs found on Skyros may be a Toronean import or at least Macedonian”. Βλ και I.S. Lemos, *The Protogeometric Aegean*, Oxford 2002, p. 91 “These types might have been of a different origin and might have arrived at Lefkandi from Macedonia, Thessaly or both”.

[5]

Heurtley, W. A. *Report on excavations at the Toumba and Tables of Vardaróftsa, Macedonia, 1925, 1926.* BSA 27, 1925/1926. Pl. xi (a).

[6]

W.A. Heurtley-T.C. Scaet, *The Tholos Tombs of Marmiriani*, BSA XXXI, 1030-31, p. 43.

[7]

BSA XXVIII, 1926/7, s. 179 κεξ., πιν XIV

[8]

Ν. Βερδελή, *Ο Πρωτογεωμετρικός Ρυθμός της Θεσσαλίας*, 1958, σ. 62.

[9]

Heurtley, *Prehistoric Macedonia*, σ. 82, αρ. 174, 175, 211.

[10]

BSA XXVII, 1925/6, σ. 51,4.

[\[11\]](#)

Περί της διαδόσεως των μακεδονικών αγγείων προς νότον κατά την πρώτην χαλκήν περίοδον και της επιδράσεως των νοτίων ρυθμών εις την Μακεδονίαν από της μεσοελλαδικής περιόδου, βλ. BSA XXVIII, 1926-27, σ. 179 κεξ, πιν. XIV

[\[12\]](#)

AJB Wace, MS Thompson, *Prehistoric Thessaly*, 1912, σελ. 210, εικ. 145 h.

[\[13\]](#)

Ν. Βερδελή, *Ο Πρωτογεωμετρικός Ρυθμός της Θεσσαλίας*, 1958, σ. 64. Βλ. και Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού, *Η Ηπειρωτική Θεσσαλία κατά τους Πρωτοϊστορικούς Χρόνους, Η Μαρτυρία της Κεραμεικής*, .42-3, σημ. 1, σ.44 Τόμος Β, Κείμενα, σ. 375 (διδακτ. Διατριβή).

[\[14\]](#)

N.Coldstream; *Geometric Greece*, Routledge, 2003, p. 40, 88.

[\[15\]](#)

Συνοπτικά βλ. I.S. Lemos, *The Protogeometric Aegean*, Oxford 2002, σ. 84-85.

[\[16\]](#)

Βλ πχ. Γ. Αρβανίτου-Μεταλληνού, *Η Ηπειρωτική Θεσσαλία κατά τους Πρωτοϊστορικούς Χρόνους, Η Μαρτυρία της Κεραμεικής*, 42-3, σημ. 1, σ.44 Τόμος Β, Κείμενα σ. 375 : «διαφορετική γωνία κλίσης που σχηματίζει ο κατακόρυφος άξονας λαιμού-στομίου από τον κατακόρυφο άξονα του δοχείου, γνώρισμα που δεν επέτρεπε να χυθεί το περιεχόμενό του όταν το αγγείο μεταφερόταν υπό γωνία κλίσης, ... χαρακτηριστικό και σε αρκετές σπ. προχοϊσκες της Βίτσας.... Αλλά ο τύπος της οπισθόμητης και της ραμφόστομης πρόχου είναι γνωστός από την ΠΕ περίοδο στις ανατολικές περιοχές του Αιγαίου... Έναν ιδιαίτερο σκοπό που εξυπηρετούσε ο μακρύς ευρύς λαιμός είναι η με ασφάλεια πλήρωση του δοχείου, ήτοι με τις λιγότερες δυνατές απώλειες. Πάντως δεν αποκλείεται η τοπική χρήση του στον ΒΔ χώρο να επέφερε μικρή προσαρμογή του σχήματος για την εξυπηρέτηση τοπικών αναγκών, πχ. μετακινουμένων πληθυσμών.»

[\[17\]](#)

Στην περιοχή του Μακεδονικού Ολύμπου, εντοπίστηκε μέχρι σήμερα ως τη Μέση Εποχή του Χαλκού (Πηγή Αθηνάς, Κρανιά Ηρακλείου). Η ΠΕΧ έχει αποσπασματικά ανασκαφεί στην Κρανιά (Ηράκλειο) αλλά δεν μελετήθηκε η κεραμεική.

[\[18\]](#)

Σε σημεία και οι δύο αποχρώσεις.

[\[19\]](#)

Η μέτρηση από πολύ μικρό σημείο

[\[20\]](#)

Η απόχρωση του δυσδιάκριτη λόγω έντονης καύσης.

[\[21\]](#)

Η μέτρηση δεν είναι ακριβής γιατί το αγγείο είναι πολύ καμμένο και το αποκρουσμένο σημείο πολύ μικρό

[\[22\]](#)

Δεν βρέθηκε απόλυτα ίδια μέτρηση, δόθηκε η πιο κοντινή και από μικρή επιφάνεια σε σπάσιμο του αγγείου.

[23]

Μ. Ανδρόνικου, Βεργίνα Ι, *Το Νεκροταφείον των Τύμβων*, 1969, σ. 194 κεξ. John K. Papadopoulos, *The Early Iron Age Cemetery at Torone, Volume I, Text*, L.A. 2005, p. 469 κεξ.

[24]

John K. Papadopoulos, *The Early Iron Age Cemetery at Torone, Volume I, Text*, L.A. 2005, p. 469 .

[25]

Μ. Ανδρόνικου, *Βεργίνα Ι*, *Το Νεκροταφείον των Τύμβων*, 1969, σ. 201.